

Innst. 54 S

(2016–2017)

Innstilling til Stortinget fra utenriks- og forsvarskomiteen

Meld. St. 36 (2015–2016)

Innstilling fra utenriks- og forsvarskomiteen om Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2015, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid

Til Stortinget

Sammendrag

Bakgrunn

Med denne meldingen til Stortinget legger regjeringen frem den 21. meldingen om eksporten av forsvarsmateriell, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid.

Regjeringens uttalte mål er å fortsatt utvise størst mulig åpenhet om omfanget av eksporten av forsvarsmateriell, samt om regelverk og Utenriksdepartementets praktisering av retningslinjene.

Regjeringen påpeker at forsvarsindustrien er en integrert del av norsk sikkerhetspolitikk. Ønsket om å ha en levedyktig og moderne industri betinger at industrien også tilbys stabile eksportvilkår. Regjeringen ønsker å legge til rette for at norske bedrifter fortsatt skal ha tydelige og forutsigbare rammer for sin eksportaktivitet.

Meldingen gir informasjon om verdien av den faktiske eksporten av forsvarsmateriell i 2015. Videre gis informasjon om utførelsen av relatert teknologi, tjenester for militære formål, overføring av produksjonsrettigheter og formidling. Det gis også innsyn i avslag på søknader om eksportlisens. Videre redegjøres det for utførsel av håndvåpen fra Norge, forsvarsmyndighetens bruk av eget materiell i utlandet, samt for utførsel av flerbruksvarer til militære

sluttbrukere og for utførsel av utstyr for bruk i humanitære mineryddingsaksjoner.

I meldingen gis en grundig omtale av regelverket som ligger til grunn for den strategiske eksportkontrollen og for gjennomføringen av sanksjoner, våpenembargo og restriktive tiltak. Det redegjøres også for praktiseringen av Utenriksdepartementets retningslinjer for behandlingen av søknader om eksportlisens for forsvarsmateriell og tjenester for militære formål, herunder den konsoliderte kriterielisten som ble tatt inn i oppdaterte retningslinjer publisert 28. november 2014. Den konsoliderte listen fremstiller alle de kriterier som anvendes i vurderingen av søknader om eksport av forsvarsmateriell fra Norge.

Det er videre lagt vekt på å omtale Utenriksdepartementets arbeid på eksportkontrollområdet, herunder overgang til elektronisk lisensiering. Det redegjøres også for det omfattende multilaterale samarbeidet om eksportkontroll, som i stor grad setter rammen for Norges eksportkontroll når det gjelder strategiske varer og teknologi.

Beslutninger om å tillate eksport av forsvarsmateriell tas suverent av det enkelte land. Samtidig har det de siste årene utviklet seg et økende internasjonalt samarbeid på dette området. Wassenaar-samarbeidet (WA) og EU er de sentrale arenaene når det gjelder kontrollen med eksport av konvensjonelt forsvarsmateriell. Gjennom dette arbeidet er det etablert høye standarder for kontrollen med våpen, militært utstyr og flerbruksvarer for konvensjonelle militære formål. Medlemslandene gjennomfører kontrollen i egen rett og kontrollpraksis.

Åpenhet om eksporten av forsvarsmateriell

Regjeringen påpeker at siden den første meldingen ble fremlagt i 1996, har åpenheten blitt betydelig

styrket. Utenriksdepartementets overgang til elektronisk lisensieringsverktøy betyr at bedriftene selv rapporterer om sin eksport direkte i systemet. På denne måten blir informasjonen automatisk kontrollert opp mot de eksporttillatelsene som er gitt, samtidig som selve prosessen blir mer effektiv.

Rapportene fra de enkelte eksportørene inneholder betydelige mengder bedriftssensitiv og taushetsbelagt informasjon. Målsetningen om størst mulig åpenhet om eksporten av forsvarsmateriell fra Norge må skje innenfor de skranker som taushetsplikten i eksportkontrollloven setter. I henhold til loven plikter enhver å gi Utenriksdepartementet den bistand som kreves for å kontrollere at bestemmelsene i loven eller forskriftene blir fulgt. En slik vid rett til innhenting av bedriftsfølsom informasjon har sitt motstykke i de strenge taushetsbestemmelsene i loven.

Regjeringen påpeker at Norge ligger i det internasjonale tetsjiktet når det gjelder å utvise åpenhet om eksporten av forsvarsmateriell. Fra norsk side arbeides det for at også andre land skal utvise større åpenhet om sin forsvarsmaterielleksport.

Det er etablert praksis å konsultere Stortinget om eksportkontrollsaker av særlig utenrikspolitisk eller prinsipiell betydning. Regjeringen viderefører denne linjen og legger vekt på å vise størst mulig åpenhet overfor Stortingets organer og bidra til å avklare om eksport har skjedd i henhold til eksportkontrollreglene.

I 2015 tok kontroll- og konstitusjonskomiteen initiativ til to høringer om salg av brukt og utrangert forsvarsmateriell. Fra Utenriksdepartementets side er det lagt vekt på å bidra til å opplyse saken på best mulig måte.

Om eksporten i 2015

Den samlede verdien av eksporten i 2015 var i underkant av 4,2 mrd. kroner, hvorav drøyt 3 mrd. kroner utgjorde salg av militære varer. Av dette utgjorde eksporten av A-materiell (våpen, ammunisjon og visse typer militært materiell samt materiell med strategisk kapasitet) om lag 2,8 mrd. kroner og B-materiell (øvrige forsvarsrelaterte varer) ca. 300 mill. kroner. Eksporten av A-materiell økte med 21 pst. og eksporten av B-materiell falt med 53 pst. i 2015. Verdien av forsvarsrelaterte tjenesteytelser til utenlandske mottakere var ca. 780 mill. kroner, hvilket var en økning på 64 pst. Eksporten av flerbruksvarer omfattet av Liste II til militær sluttbruk beløp seg til ca. 312 mill. kroner, som var en økning med 59 pst. sammenlignet med 2014. Forklaringen på nedgangen i eksporten av B-materiell og oppgangen av salget av flerbruksvarer kan delvis forklares med at noe utstyr som tidligere var klassifisert som

militært, senere er omklassifisert til å være flerbruksvare.

I forhold til i 2014 var det i 2015 nedgang i eksporten særlig til Canada (ca. 43 mill. kroner), Finland (42 mill. kroner), Frankrike (69 mill. kroner), Polen (196 mill. kroner), Sverige (481 mill. kroner) og Tyrkia (89 mill. kroner).

I samme periode var det økning i verdien av eksporten særlig til Indonesia (ca. ca. 69 mill. kroner), Italia (97 mill. kroner), Latvia (45 mill. kroner), Nederland (86 mill. kroner), New Zealand (94 mill. kroner), Sveits (114 mill. kroner), Sør-Korea (61 mill. kroner), Tyskland (48 mill. kroner) og USA (436 mill. kroner).

Medlemslandene i NATO, Sverige og Finland er de største mottakerne av forsvarsmateriell fra Norge. I 2015 utgjorde eksporten av A-materiell til NATO-landene, Finland og Sverige 84 pst. og B-materiell 74 pst. Totalt gikk 93 pst. av eksporten av A-materiell og 81 pst. av B-materiell til NATO-land, de nordiske landene og andre europeiske og nærstående land.

I 2015 ble det gitt 25 avslag på søknad om lisens for eksport av forsvarsmateriell.

Eksporten av forsvarsmateriell i et sikkerhetspolitisk perspektiv

Regjeringen har i Meld. St. 9 (2015–2016) Nasjonal forsvarsindustriell strategi, beskrevet forholdet mellom forsvaret og forsvarsindustrien. Meldingen tydeliggjør at en internasjonalt konkurranse-dyktig norsk forsvarsindustri er viktig for vår evne til å ivareta nasjonale sikkerhetsinteresser. Regjeringen er opptatt av å legge til rette for at norske bedrifter sikres tydelige og forutsigbare rammevilkår for sin eksportaktivitet.

Det norske innenlandsmarkedet for forsvarsmateriell er begrenset i omfang og er i stor grad åpent for konkurranse mellom leverandører både fra Norge og utlandet. Internasjonal markedsadgang er derfor helt avgjørende for norsk forsvarsindustriens evne til å opprettholde kompetanse og teknologinivå, samt sikre tilstrekkelige produksjonsvolum. Det internasjonale markedet for forsvarsmateriell kjennetegnes imidlertid av en kamp mellom nasjonale interesser og sterk politisk styring gjennom ulike former for industri- og handelspolitikk.

I Europa ser man at EUs direktiv for forsvars- og sikkerhetsanskaffelser (2009/81/EC) i praksis ikke har ført til et mer åpent marked, slik hensikten var. Særlig de store EU-medlemmene ivaretar nasjonale industrielle interesser og beskytter egne markeder mot internasjonal konkurranse. Mot en slik bakgrunn blir det viktig for Norge å ha et virkemiddelapparat som sikrer markedsadgang for egen industri.

Som en del av den nasjonale forsvarsindustrielle strategien benytter Forsvarsdepartementet en rekke virkemidler for å bistå norsk forsvarsindustri internasjonalt og for å fremme økt eksport. I tillegg til de generelle virkemidlene som gjelder alle næringer, gis det direkte myndighetsstøtte til markedsføring. Videre benytter FD industrisamarbeid som et sentralt virkemiddel. Et eksportkontrollregelverk med tydelige og langsiktige retningslinjer for behandling av søknader blir dermed et svært viktig bidrag til forutsigbare rammevilkår for norsk forsvarsindustri.

Lov og forskrift

Eksportkontrollen er hjemlet i lov og forskrift. Lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi mv. 18. desember 1987 gir hjemmel for å kontrollere eksport av varer og teknologi som kan være av betydning for andre lands utvikling, produksjon eller anvendelse av produkter til militær bruk, eller som direkte kan tjene til å utvikle et lands militære evne, samt varer som kan benyttes til å utøve terrorhandlinger. I tillegg omfatter kontrollen også tjenester knyttet til varelistene, samt tjenester for øvrig som kan bidra til å utvikle et lands militære evne. Formidling mellom to tredjeland av strategiske varer kan også være gjenstand for lisensplikt.

Utenriksdepartementets forskrift 19. juni 2013 utgjør hjemmelsverket for den operative utøvelsen av kontrollen.

Forskriften inneholder to kontrollister for hhv. forsvarsrelaterte varer og flerbruksvarer. Listene som brukes, er identiske med EUs felles militære liste og flerbruksliste, men er i praksis fremforhandlet innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene som Norge deltar i.

I tillegg til lisensplikten som gjelder for alle varer som er beskrevet på listene, gir forskriften også regler om lisensplikt for teknologi, tjenester samt formidling mellom to tredjeland. Det kan også være lisensplikt for ikke-listede varer dersom visse omstendigheter gjør seg gjeldende.

Dersom departementet kommer til at en vare som ikke er oppført på noen liste, skal underlegges lisensplikt, er hensikten i utgangspunktet å kunne avslå eksport fordi varen er ment for militær bruk i et land hvor det er krig, krig truer eller det er borgerkrig; mottakerlandet er gjenstand for våpenembargo eller restriktive tiltak som gjennomføres i norsk rett; det foreligger en uakseptabel risiko for at varen er ment for et masseødeleggelsesvåpenprogram, eller at den direkte kan tjene til å utvikle et lands militære evne på en måte som ikke er forenlig med vesentlige norske sikkerhets- og forsvarsinteresser.

Utenriksdepartementet foretok en forskriftsendring i 2014 for å styrke lisensplikten for materi-

ell som har vært særlig konstruert eller modifisert for militært formål, uavhengig av materiellens tilstand på eksporttidspunktet. Slik kontroll kommer i tillegg til lisensplikten som gjelder for varene og teknologien som er beskrevet i forskriftens liste I (forsvarsmateriell), og innebærer en vesentlig styrking av kontrollen med varer som opprinnelig har vært særlig utviklet eller modifisert for militær bruk.

Retningslinjene

Retningslinjene for Utenriksdepartementets behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell samt teknologi og tjenester for militære formål ble første gang publisert i februar 1992. Bakgrunnen for å offentliggjøre de nye retningslinjene var regjeringens ønske om å gi industrien en bedre forståelse av rammebetingelser som den må innrette seg under, og dermed også økt forutsigbarhet.

Hovedprinsippet for vurderinger av eksportsøknader for våpen og militært utstyr er Stortingets 1959-vedtak, hvor det heter at «hovedsynspunktet bør være at Norge ikke vil tillate salg av våpen og ammunisjon til områder hvor det er krig eller krig truer, eller til land hvor det er borgerkrig». Regjeringen anser Stortingets vedtak som bindende pålegg, og eksportreguleringen skal sikre at det blir fulgt.

I 1997 samlet Stortinget seg om en presisering om at Utenriksdepartementets vurdering omfatter en rekke politiske spørsmål, herunder knyttet til demokratiske rettigheter og respekt for grunnleggende menneskerettigheter.

I 2014 igangsatte en koalisjon ledet av Saudi-Arabia militære operasjoner i Jemen etter invitasjon fra landets legitime myndigheter. Dette aktualiserte Norges selvpålagte restriksjoner gjennom 1959-vedtaket, som innebærer at vi ikke selger våpen og ammunisjon til partene i en borgerkrig. Praksis har vært at intervenerende stater ikke anses omfattet av 1959-vedtaket. Det legges ikke begrensninger på hvor land som er godkjent som mottakere av forsvarsmateriell fra Norge, bruker sitt eget materiell.

Stortingets vedtak fra 1959 og presisering i 1997 forutsetter en sammensatt og bred vurdering, særlig grunnet formuleringen «de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område». Selv om kun demokratiske rettigheter og grunnleggende menneskerettigheter nevnes konkret, er det rimelig også å vektlegge humanitærrettslige forhold. Dersom det fastslås fra autorativt hold at et lands styrker ikke opptrer i tråd med krigens folkerett, eller at det fastslås systematiske brudd på humanitærretten, vil salg av våpen og ammunisjon til landet ikke kunne tillates.

28. november 2014 publiserte Utenriksdepartementet oppdaterte retningslinjer. Hovedformålet var å gi en tydelig og samlet oversikt over de prinsipper

og kriterier som søknader om eksportlisens vurderes etter. Det er i denne anledning etablert en konsolidert liste som reflekterer åtte adferdskriterier som er avledet fra EUs felles handling om våpeneksport samt artikkel 6 og 7 fra FNs avtale om handel med våpen (ATT).

Den konsoliderte listen ivaretar således SIPRI-verktøyets syv oppsummeringspunkter, EUs åtte kriterier for våpeneksport samt ATTs to operative artikler om eksportkontroll. Listen differensierer mellom kriterier som innebærer at lisens ikke kan påregnes innvilget, og kriterier som skal vektlegges i en helhetsvurdering av den enkelte søknad. Når de aktuelle vurderingskriterier omtales, vil det heretter refereres til den konsoliderte listen.

Målet er å sikre at behandlingen av søknader om eksporttillatelse ivaretar de aktuelle utenriks- og innenrikspolitiske hensyn, herunder hensynet til menneskerettighetene og risikovurderinger knyttet til intern undertrykking ifm. eksport av militært utstyr. Hovedhensynet bør være at Norge ikke vil tillate salg av forsvarsrelaterte varer til land i områder med internasjonal væpnet konflikt eller hvor slik konflikt truer, eller til land hvor det aktuelle forsvarsrelaterte utstyret kan benyttes i forbindelse med intern væpnet konflikt og det anses å foreligge en uakseptabel fare for at utstyret kan bli brukt til intern undertrykking eller til å angripe en annen stat eller tvinge gjennom territorialkrav med makt.

Det ble redegjort grundig for departementets arbeid med oppdateringen av retningslinjene i Meld. St. 49 (2012–2013) og Meld. St. 8 (2014–2015).

Selv om de viktigste eksportlandene har sluttet seg til samme kriterier og standarder, skjer vurderinger og endelige beslutninger om konkrete eksportsaker på nasjonalt plan. For Norges vedkommende er det viktig å føre en tett dialog med nærstående land for å utveksle informasjon samt erfaringer og synspunkter i den hensikt å oppnå en mest mulig enhetlig forståelse og anvendelse av de felles kriteriene.

Anvendelsen av den konsoliderte listen har ført til mer systematiske vurderinger av forhold som anses å falle inn under 1959-vedtakets understreking av at «eksport av våpen og ammunisjon fra Norge bare må skje etter en omhyggelig vurdering av de uten- og innenrikspolitiske forhold i vedkommende område ...». Den konsoliderte listen har således konkretisert og synliggjort vurderingene som gjøres i departementet. Erfaringsgrunnlaget er fremdeles i en tidlig fase, men det er allikevel klart at listen utgjør et tydelig og strengt verktøy som over tid vil sikre større konsistens i vurderinger som gjøres i de enkelte saker.

I retningslinjene gis det også nærmere bestemmelser om krav til sluttbrukerdokumentasjon. Det kreves alltid dokumentasjon om sluttbruker før lisens

for våpen kan innvilges. Den forrige regjeringen arbeidet aktivt gjennom flere år for å fremme en felles NATO-norm om sluttbrukererklæring, dvs. med reeksportklausul. Dette arbeidet har så langt ikke ført frem. Denne regjeringen er også opptatt av å hindre at norske våpen kommer på avveie. Det har så langt vi kjenner til heller ikke skjedd. Leveranser av våpen mellom NATO-land baserer seg på en grunnleggende tillit som innebærer at våpen som er anskaffet, ikke blir reeksportert uten at det opprinnelige eksportlandet blir konsultert. I praksis har ikke reeksport fra allierte eller nærstående land vært problematisk. Regjeringen vil fortsatt arbeide på de aktuelle internasjonale arenaer for å fremme enighet om felles format og norm når det gjelder sluttbrukerdokumentasjon og reeksportforsikringer.

Anvendelse av den konsoliderte listen i forbindelse med eksport til land i Midtøsten

Det er åpnet for eksport av A-materiell til Kuwait, De forente arabiske emirater (FAE), Qatar og Oman. Videre er det åpnet for B-materiell, som er annet militært materiell og som ikke er våpen, til Saudi-Arabia. Eksporten av forsvarsmateriell fra Norge i 2015 til disse landene fremgår i meldingens Kapittel 9.

Disse landene er fremvoksende markeder for norsk forsvarsindustri. Samtidig er det en utfordring at de nevnte landene deltar i den saudisk-ledede koalisjonen som intervenserer i den væpnede konflikten i Jemen på oppfordring fra jemenittiske myndigheter. Høsten 2015 la Human Rights Watch og Amnesty International frem rapporter hvor det hevdes å ha foregått brudd på humanitærretten, bl.a. fra Saudi-Arabias side, i Jemen.

Et ekspertpanel opprettet i henhold til FNs sikkerhetsråds resolusjon 2140 (2014) fremla 22. januar 2016 en rapport om de militære operasjonene i Jemen. Her fremkommer stor bekymring for den humanitære situasjonen.

Et kjernesporsmål i denne forbindelse er i hvilken grad koalisjonens krigføring og brudd på den internasjonale humanitærretten vil være å anse som systematisk i en slik grad at eksport vil være i strid med våre internasjonale forpliktelser, herunder FNs våpenhandelsavtale (ATT) og kriterium 2, og at eksport således må opphøre. I denne anledning følger vi tett vurderinger fra autorativt hold.

Selv om materiell levert fra Norge ikke omfattes av FN-rapporten, ser vi alvorlig på informasjonen i rapporten. Utenriksdepartementet viderefører således en streng praktisering av eksportkontrollen overfor de nevnte landene.

Departementet utviser betydelig årvåkenhet og gjør særlig omhyggelige vurderinger av kriteriene i den konsoliderte listen, herunder når det gjelder

risiko for bruk i Jemen og brudd på humanitærretten. Dette ga seg primo 2016 konkret utslag ved at regjeringen besluttet å inntil videre holde tilbake utførsler av ammunisjon til De forente arabiske emirater, selv om det ikke foreligger informasjon om at norsk ammunisjon er benyttet i Jemen. Dette er uttrykk for en streng «føre var»-linje fra norsk side.

Kontrollen med eksport av flerbruksvarer

Flerbruksvarer er varer og teknologi som i utgangspunktet er utviklet for legitim sivil bruk, men som også kan anvendes for utvikling og bruk av masseødeleggelsesvåpen (MØV) eller konvensjonelle våpen. Eksempler på slike varer er kryptoutstyr, visse typer materialer som f.eks. kompositt og spesialstål, gyroer, undervannsteknologi, kameraer, kjemikalier, isostater, sentrifuger, tungtvann, biologiske agens og avanserte verktøymaskiner.

Det er ikke gitt noen juridisk definisjon av hva som er MØV, men slike våpen anses å omfatte kjernefysiske, kjemiske og biologiske våpen. I tillegg omfattes også visse missiler, dvs. bæremidler til slike våpen, som ballistiske missiler med lang rekkevidde og kryssermissiler.

Arbeidet for å hindre spredning av MØV har først og fremst vist seg gjennom flere internasjonale avtaler og teknologilands samarbeid innenfor multilaterale eksportkontrollregimer. Innenfor regimene utveksles det informasjon om spredningsaktiviteter, anskaffelsesforsøk og om deltakerlandenes avslag på søknader om eksportlisens. Det forutsettes at landene innenfor regimet tar hensyn til slik informasjon og ikke underminerer andre medlemslands notifikerte lisensavslag.

Dersom det foreligger informasjon og det vurderes å foreligge en uakseptabel risiko for at en flerbruksvare som er søkt utført, er ment for et MØV-program eller annen uønsket militær bruk, vil lisens avslås.

Sluttbrukererklæring ved eksport av strategiske varer.

Strategiske varer er et fellesbegrep for henholdsvis flerbruksvarer og forsvarsmateriell. Flerbruksvarer er sivile varer som også kan anvendes i militære aktiviteter. Risiko forbundet med eksport av slike varer er ulik, og dette virker også inn på vurderinger som gjøres og krav til dokumentasjon forut for eksport.

For å hindre at flerbruksvarer går til utilsiktede MØV-programmer, er informasjon som utveksles bl.a. innenfor de multilaterale eksportkontrollregimene om spredningsaktiviteter, viktige kilder. Det kreves sluttbrukerdokumentasjon med reeksportklausul for særlig sensitive flerbruksvarer. I slike tilfeller kreves forsikringer om den oppgitte sivile

bruk, at varene ikke vil reeksporteres uten norske myndigheters godkjenning, samt at varen kan inspireres uten forvarsel av norske myndigheter for å påse at den brukes til det forutsatte sivile formålet.

Dersom en eksport dreier seg om flerbruksvarer til et konvensjonelt militært formål, vil søknaden i hovedsak behandles etter retningslinjenes bestemmelser om B-materiell. Dette betyr bl.a. at retningslinjenes bestemmelser om sluttbrukerdokumentasjon for B-materiell kommer til anvendelse.

Når det gjelder eksport av forsvarsmateriell, kreves alltid dokumentasjon om sluttbruker. I motsetning til flerbruksvarer er det ikke tvil om en militær vares bruksmulighet. Retningslinjene angir tydelige krav om dokumentasjonskrav for henholdsvis A- og B-materiell.

Når det gjelder våpensalg til allierte og nordiske land, er det etablert en rekke langsiktige avtaler, kontrakter og tillitsforhold med forsvarsmyndighetene i disse landene. Når det tillates eksport av våpen til land utenfor denne nære kretsen, vil nødvendige forsikringer om bl.a. reeksport innhentes særskilt fra disse landenes myndigheter.

Norge tillater salg av våpen bare til sluttbrukere som er statlige myndigheter. Det innvilges ikke eksportlisens dersom det vurderes å foreligge en uakseptabel risiko for at det militære materialet er ment for avledning til andre land eller tredjeparter.

Det foreligger ingen informasjon om at våpen fra Norge har kommet på avveie. Departementet har derimot avslått lisenssøknader når det har vært tvil om mottakeren.

Kontroll med overføring av kunnskap

Lisensplikten som følger av eksportkontrollforskriften vedrørende teknologi, omfatter også immaterielle ytelser. Kontrollen retter seg således mot visse typer opplæring og muntlig overføring av kunnskap. Innenfor eksportkontrollregimene står spørsmålet høyt på dagsordenen, og det utveksles erfaringer og informasjon om nasjonale tiltak i økende grad.

Utenriksdepartementet har utarbeidet særskilte retningslinjer for utdanningsinstitusjonenes arbeid med opptak og ansettelser av utenlandske personer innenfor særlig sensitive fagområder. Hensikten er å redusere risiko for utilsiktet overføring av kunnskap som kan bidra til spredning av masseødeleggelsesvåpen eller leveringssystemer for slike våpen.

Gjennomføring av sanksjoner og våpenembargo

Norge gjennomfører som hovedregel sanksjoner som er vedtatt av FNs sikkerhetsråd i norsk rett ved forskrifter vedtatt med hjemmel i lov 7. juni 1968 nr. 4 til gjennomføring av bindende vedtak av De Forente Nasjoners Sikkerhetsråd. Når det gjelder EUs

tiltaksregimer eller andre internasjonale ikke-militære tiltak som Norge har sluttet opp om, kan slike gjennomføres ved forskrift gitt med hjemmel i lov 27. april 2001 nr. 14 om iverksettning av internasjonale, ikke-militære tiltak i form av avbrot eller avgrensning av økonomiske eller anna samkvem med tredjestatar eller rørsler (sanksjonslova).

Iran

Avtalen om Irans atomprogram, den såkalte «Joint Comprehensive Plan of Action» (JCPOA) fra juli 2015, innebærer at en rekke sanksjoner mot Iran er opphevet mot at Iran har lagt begrensninger på sitt atomkraftprogram og forpliktet seg til aldri å utvikle atomvåpen. Sanksjonslettelsene ble iverksatt 16. januar 2016. Norge har iverksatt lettelsener i tråd med vedtak fattet av FNs sikkerhetsråd og EU.

Sanksjonslettelsene medfører bortfall av tidligere Sikkerhetsrådsresolusjoner og FN-sanksjoner knyttet til Irans atomprogram. I tillegg har Norge, i likhet med EU, opphevet de økonomiske tiltakene som har lagt begrensninger på handel og samarbeid med Iran, blant annet innen maritim sektor, olje/gass og bank/finans.

Enkelte av restriksjonene mot Iran videreføres. Dette gjelder bl.a. tiltak grunnet menneskerettighets-situasjonen i Iran, eksport av varer og teknologi som er relevant for kjernefysiske- og missilaktiviteter, våpenembargo samt tilknyttende listeføringer av personer og selskaper. Når det gjelder varer omfattet av det kjernefysiske eksportkontrollregimet NSG (Nuclear Suppliers Group), er det lagt opp en særskilt godkjenningprosedyre innenfor rammen av FNs sikkerhetsråd før eksport eventuelt kan tillates. Det er fremdeles forbud mot eksport av varer og teknologi omfattet av missilkontrollregimet MTCR til Iran.

I avtalen er det lagt inn en mekanisme som gjør at FN-sanksjonene kan gjeninnføres dersom Iran vesentlig misligholder sine forpliktelser.

Russland

Forskrift om restriktive tiltak vedrørende handlinger som undergraver eller truer Ukrainas territoriale integritet, suverenitet, uavhengighet og stabilitet ble iverksatt 15. august 2014. Forskriften innebærer bl.a. forbud mot import og eksport av våpen og forsvarsmateriell fra og til Russland, forbud mot eksport av flerbruksvarer og -teknologi som kan være beregnet for militær bruk eller til militær motaker, forbud mot handel mv. med russiske verdipapirer og pengemarkedsinstrumenter, samt begrensninger i eksporten av visse varer og tjenester til russisk oljeindustri. Ved slik eksport kreves forhåndstillatelse fra Utenriksdepartementet. Forskriften ble

endret 10. oktober 2014 og 14. april 2015 og er på linje med EUs restriktive tiltak mot Russland.

Utenriksdepartementets oppgaver

Utenriksdepartementets oppgaver på eksportkontrollområdet omfatter norsk politikktutvikling, regelverk, et omfattende internasjonalt samarbeid og lisensiering. I tillegg er departementet ansvarlig for gjennomføring av sanksjonsregimer og relevante restriktive tiltak som er vedtatt i FNs sikkerhetsråd eller av EU og som gjennomføres i norsk rett.

Utenriksdepartementet legger vekt på å gi god informasjon til næringslivet. I tillegg til å føre en forebyggende dialog med de enkelte bedrifter ved behov, avholdes det årlig et større seminar for eksportindustrien. I tillegg gis løpende informasjon om regelverk, lisensprosedyrer osv. på eksportkontrollens hjemmeside.

Politiets sikkerhetstjeneste (PST) og tollvesenet har også lovpålagte oppgaver på eksportkontrollområdet. PST er ansvarlig for å forebygge og etterforske brudd på regelverket, og tollvesenet er ansvarlig for vare- og dokumentkontroll ved eksport. Ved konkrete behov kan Utenriksdepartementet trekke på teknisk og faglig ekspertise fra Forsvaret og Statens strålevern.

Departementets nære kontakt og dialog med eksportbedriftene gir god oversikt over det norske teknologimiljøet. Kunnskap om ny teknologiutvikling og særskilte næringsinteresser er viktig.

Innføring av sikkert, elektronisk saksbehandlingssystem

Utenriksdepartementet tok i 2015 i bruk en digitalisert tjeneste for effektivisering og modernisering av eksportkontrollen. Den digitale tjenesten oppfyller regjeringens krav om digitalisering av offentlige tjenester.

I tillegg til effektivisering av selve lisensieringsarbeidet vil tjenesten innebære en betydelig økt sikkerhet knyttet til bedriftenes rapporter og kvalitets-sikring av det omfattende og sensitive materialet som ligger til grunn for de årlige meldingene om eksporten av forsvarsmateriell til Stortinget.

FNs avtale om handel med våpen (ATT)

Avtalen om våpenhandel ble vedtatt av FNs generalforsamling 2. april 2013. Avtalen trådte i kraft 24. desember 2014. 130 stater har undertegnet avtalen, mens 82 har ratifisert, inkludert Norge, eller sluttet seg til den.

Avtalen er den første juridisk bindende avtalen som regulerer internasjonal våpenhandel. Målsettingen med avtalen er å etablere så høye felles internasjonale standarder for internasjonal handel med kon-

vensjonelle våpen som mulig og å forhindre ulovlig handel med slike våpen, bl.a. med sikte på å bidra til fred, sikkerhet og stabilitet og å redusere menneskelige lidelser. Fra norsk side anses derfor at ATT har en bredere tilnærming enn ren handelsregulering. Avtalen hindrer ikke statsparter i å beholde strengere nasjonale eksportkontrollregimer og å styrke disse utover avtalens krav. Den legger heller ikke ensidige begrensninger på norsk industri og er ikke i norsk industris konkurransemessige disfavør.

Det første statspartsmøtet fant sted i Mexico 24.–28. august 2015. Statspartsmøtet lyktes i å vedta nødvendige forutsetninger for våpenhandelsavtalens iverksetting og videre gjennomføring.

Det er lavere oppslutning om avtalen i Afrika og Asia enn i øvrige verdensdeler. Fra norsk side vil man fortsette å arbeide for størst mulig tilslutning blant alle stater og oppfordre stater som har undertegnet, om å ratifisere så snart som mulig.

Gjennomføring i det norske regelverket

Spørsmålet om norsk gjennomføring ble vurdert før norsk tilslutning til avtalen, og svaret inngikk i Prop. 186 S (2012–2013) til Stortinget om samtykke til ratifikasjon, hvor det heter at gjennomføring av avtalen ikke krever lov- eller forskriftsendringer.

Etter at traktaten var ratifisert, foretok Utenriksdepartementet i tråd med Prop. 186 S en gjennomgang av det samlede regelverk på området og vurderte mulig harmonisering mellom ulike deler av regelverket og avtalen. Resultatet var at de sentrale kriteriene i ATT og de åtte kriteriene som følger av EUs adferdskodeks for våpeneksport, ble innarbeidet i Utenriksdepartementets retningslinjer.

Internasjonalt samarbeid om eksportkontroll og ikke-spredning

Gjennom nasjonal eksportkontroll tar leverandørland et særlig ansvar for å sikre etterlevelse av folkerettslige avtaler på ikke-spredningsområdet, særlig avtalen om ikke-spredning av kjernevåpen (NPT), kjemivåpenkonvensjonen (CWC) og konvensjonen om forbud mot biologiske våpen (BWC).

For å styrke og effektivisere gjennomføringen av de internasjonale avtalene om ikke-spredning av masseødeleggelsesvåpen (MØV) samarbeider sentrale leverandørland innenfor fem eksportkontrollregimer om felles varelister og retningslinjer. Zanggerkomiteen (ZC) og Nuclear Suppliers Group (NSG) retter seg mot å hindre spredning av kjernefysiske våpen. Australiagruppen (AG) gjelder substanser og utstyr for kjemiske og biologiske våpen. Missile Technology Control Regime (MTCR) omfatter varer og teknologi som kan anvendes i bæresystemer for MØV, og Wassenaar-samarbeidet (WA) er rettet mot konvensjonelle våpen og militært utstyr samt fler-

bruksvarer som har viktige anvendelser innenfor militære konvensjonelle formål.

Nye spredningstrusler og teknologisk utvikling har ført til at eksportkontrollen har fått en økende anerkjennelse og betydning. Dette viser seg bl.a. ved at FNs sikkerhetsråd bruker regimenes retningslinjer og varelister i flere sanksjonsregimer og ifm. resolusjon 1540 om tiltak for å hindre spredning av MØV.

I tillegg til at flere land forsøker å anskaffe MØV og leveringsmidler for slike våpen, er det vokst frem en særlig utfordring knyttet til at ikke-statlige aktører også forsøker å anskaffe MØV og leveringskapasitet.

I tillegg til arbeidet innenfor regimene er det etablert flere multilaterale tillitsskapende tiltak og samarbeid for å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen (MØV). Det ble redegjort grundig for disse i Meld. St. 8 (2015–2016).

Særlig om Wassenaar-samarbeidet

Wassenaar-samarbeidet (WA) gjelder kontroll med konvensjonelle våpen og tilhørende militære varer og teknologi, samt strategiske flerbruksvarer som ellers ikke er dekket av de MØV-rettede regimene. Varer som er beskrevet på WAs lister, utgjør hoveddelen av de kontrollerte varene som eksporteres fra Norge.

Initiativet for spredningsikkerhet – Proliferation Security Initiative (PSI)

Proliferation Security Initiative (PSI) ble etablert i 2003 som en respons på faren for at visse stater og ikke-statlige aktører skal kunne tilegne seg og bruke masseødeleggelsesvåpen (MØV). PSI er et internasjonalt samarbeid for å forberede og i praksis kunne avskjære handel med og transport av MØV, relatert teknologi og kunnskap, og kan ses på som et supplement til deltagerlandenes arbeid med eksportkontroll nasjonalt og internasjonalt. USA har en sentral rolle i PSI-samarbeidet ved å ivareta sekretariatsfunksjonen.

PSI har per i dag 105 deltakerland som har sluttet seg til samarbeidet ved å godta prinsippene som ligger til grunn. Norge er med i kjernegruppen for operative eksperter som består av 21 land.

På norsk side ledes arbeidet av Utenriksdepartementet, men engasjementet har et bredt nedslagsfelt og krever deltakelse fra en rekke departement og underliggende etater.

Haag-kodeksen mot spredning av ballistiske missiler (HCOC)

Haag-kodeksen (HCOC) er politisk bindende og et resultat av det internasjonale samfunnets bestrebelser for å regulere spredning av ballistiske missiler gjennom åpenhet og tillitsskapende tiltak. Kodeksen

ble iverksatt i november 2002 etter at 96 stater signerte kodeksen, herunder Norge. Ved utgangen av oktober 2015 hadde 137 stater sluttet seg til. Ved å tilslutte seg HCOC påtar statene seg på frivillig grunnlag å følge kodeksen og utstede forhåndsnotifikasjoner om relevante utskytninger og testflyvninger av ballistiske missiler og bæreraketter. Videre forutsettes det at statene årlig legger frem en deklarasjon om gjennomføringen av kodeksen.

Aktivitetene på Andøya rakettskytefelt innebærer at Norge er blant de landene som notifiserer flest utskytninger som et tillitsskapende tiltak.

Østerrike virker som eksekutivsekretariat. De årlige møtene finner sted i Wien under roterende formannskap. Canada innehar formannskapet i 2015–2016.

HCOC ble i sin tid forhandlet utenfor FN, men kodeksen er knyttet til FN gjennom flere resolusjoner vedtatt av FNs generalforsamlinger siden 2002.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Svein Roald Hansen, lederen Anniken Huitfeldt, Marit Nybakk, Kåre Simensen og Jonas Gahr Støre, fra Høyre, Elin Rodum Agdestein, Regina Alexandrova, Sylvi Graham, Øyvind Halleraker og Trond Helleland, fra Fremskrittspartiet, Harald T. Nesvik, Jørund Rytman og Christian Tybring-Gjedde, fra Kristelig Folkeparti, Knut Arild Hareide, fra Senterpartiet, Liv Signe Navarsete, fra Venstre, Trine Skei Grande, og fra Sosialistisk Venstreparti, Bård Vegar Solhjell, viser til at meldinga gjer greie for omfanget av eksporten av forsvarsmateriell i 2015. Meldinga viser kva slags varer, tenester og teknologi knytt til desse varene som blei eksportert, til kva mottakarland og verdien av eksporten. Meldinga gjer også greie for norsk eksportkontrollpolitikk, regelverket og det internasjonale arbeidet når det gjeld eksportkontroll og ikkje-spreiing.

Komiteen understrekar at eksportkontrollen skal sikre at forsvarsmateriell som blir utført frå Noreg, berre skal gå til mottakarar som er akseptable etter fastsette retningslinjer hjå Utanriksdepartementet. Komiteen viser her til at hovudprinsippet i denne samanheng er Stortingets vedtak 11. mars 1959.

Komiteen noterer seg at den samla verdien av eksporten av forsvarsmateriell i 2015 var i underkant av 4,2 mrd. kroner. Av dette utgjorde sal av militære varer 3 mrd. kroner. Komiteen viser til at eksporten av A-materiell var på om lag 2,8 milliardar kro-

ner, medan eksporten av B-materiell var på om lag 300 mill. kroner. Eksporten av fleirbruksvarer omfatta av Utanriksdepartementet si liste 2 til militært sluttbruk svara til om lag 312 mill. kroner. Noreg eksporterte forsvarsrelaterte tenesteytingar for om lag 780 mill. kroner i 2015, noko som svarar til ein auke på 64 pst. Komiteen merker seg at den samla verdien av eksporten av forsvarsmateriell steig med om lag 600 mill. kroner frå 2014 til 2015, noko som svarar til ein auke på drygt 15 pst. Komiteen noterer seg at eksporten av A-materiell auka med 21 pst., og at eksporten av B-materiell fall med 53 pst. i 2015.

Komiteen merker seg at medlemslanda i NATO samt Sverige og Finland er dei største mottakarane av forsvarsmateriell frå Noreg. I 2014 vart 84 pst. av alt eksportert A-materiell og 74 pst. av alt B-materiell eksportert til desse landa.

Komiteen merker seg at det i 2015 vart gitt 25 avslag på søknad om lisens for eksport av forsvarsmateriell.

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti påpeker at det er behov for økt åpenhet og innsyn i begrunnelser for avslag på og innvilgelser av søknader om eksportlisens, og spesifisering av hvilke kriterier som legges til grunn for hvert enkelt avslag. Dette er en nødvendig forutsetning for å kunne etterprøve vurderingene på en hensiktsmessig måte. Disse medlemmer etterlyser derfor begrunnelser fra Utanriksdepartementet for avslag på og innvilgelser av søknader om eksportlisens for søknader som gjelder eksport til land utenfor NATO.

På denne bakgrunnen fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen offentliggjøre begrunnelser for avslag på og innvilgelser av lisens-søknader til land utenfor NATO.»

Disse medlemmer viser til at enkelte deler av den norske våpenindustrien har etablert datterselskaper i andre land, og at disse datterselskapene per i dag ikke er bundet av norsk eksportkontrollregelverk. Enkelte av selskapene har imidlertid blitt anklaget for en praksis som er i strid med det norske eksportkontrollregelverket. Det tydeligste eksempelet på dette er norskeide Nammo Talley som har base i USA og som, ifølge en rapport fra Kirkens Nødhjelp, eksporterer våpen og ammunisjon til Israel, et land hvor praksisen fra norsk side er å avslå lisens-søknader. Disse medlemmer viser til at det norske eksportkontrollregelverket har til hensikt å regulere eksporten av norske våpen, og at det ikke burde ha noen betydning hvorvidt disse våpnene er eksportert fra det norske moderselskapet eller et

heleid datterselskap basert i et annet land. Disse medlemmer ber regjeringen komme tilbake med en egen utredning som drøfter mulighetene for å endre regelverket slik at det også blir gjeldende for norske bedrifter med utenlandske datterselskaper.

Disse medlemmer understreker behovet for å forsterke det parlamentariske ansvaret for norsk eksport av strategiske varer. Disse medlemmer understreker at Stortinget er ansvarlig for å føre kontroll med regjeringens eksportpraksis. Mangelen på debatt om eksporten skyldes blant annet mangel på innsyn i eksportkontrollen. Stortinget har ikke innsyn i lisenssøknader som ligger inne til behandling i UD. Politikere får innsyn kun gjennom eksportkontrollmeldingen som offentliggjøres nesten et år etter eksportårets slutt. Det manglende politiske innsynet i den løpende eksportkontrollen skyldes begrensninger som taushetsbestemmelsene i eksportloven gir. Som følge av dette har ikke Stortinget påvirkning på den løpende eksporten. Informasjonen i meldingen gir heller ikke tilstrekkelig begrunnelse for godkjente lisenssøknader eller avslag. Stortingets manglende innsyn i både den løpende eksportkontrollen og hvilke vurderinger som ligger til grunn, svekker Stortingets evne til å føre kontroll over regjeringens eksportpraksis.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen vurdere å legge frem eksportkontrollmeldingen senest i løpet av andre kvartal etter at eksportåret er gjennomført, hvis dette er praktisk gjennomførbart.»

Komiteen merker seg at kontroll- og konstitusjonskomiteen i 2015 tok initiativ til to høyringar om sal av brukt og utrangert forsvarsmateriell.

Komiteen viser til at ein militær koalisjon leia av Saudi-Arabia i 2014 sette i verk militære operasjonar i Jemen. Det aktualiserte Noreg sine sjølvpålagde restriksjonar gjennom 1959-vedtaket, som seier at Noreg ikkje sel våpen og ammunisjon til partane i ein borgarkrig. Komiteen merker seg at ein frå regjeringa skriv at i praksis har intervensjonar statar ikkje vore sett på som omfatta av 1959-vedtaket.

Komiteen noterer seg at det i 2015 er selt Amateriell til Kuwait, Dei sameinte arabiske emirata (FAE), Qatar og Oman, og at det er eksportert Bmaterieell til Saudi-Arabia.

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti viser til at Kuwait, De forente arabiske emirater, Qatar, Oman

og Saudi-Arabia deltar i koalisjonen som intervenserer i Jemen.

Komiteen viser til at Human Rights Watch og Amnesty International i 2015 la fram rapportar der det vert hevda at det er gjort brot på humanitærretten, mellom anna frå Saudi-Arabia si side.

Komiteen merker seg at eit ekspertpanel oppretta i høve FNs sikkerheitsråd sin resolusjon 2140 (2014) 22. januar 2016 la fram ein rapport om dei militære operasjonane i Jemen, der det vart vist til stor uro for den humanitære situasjonen i landet.

Komiteen viser til at regjeringa i 2016 kom fram til at ein inntil vidare ville halde attende utførsel av ammunisjon til Dei sameinte arabiske emirata, sjølv om det per no ikkje ligg føre informasjon om at norsk ammunisjon har vore nytta i Jemen.

Komiteen har merket seg at regjeringen ønsker å føre en føre-var-linje overfor landene som intervenserer i Jemen, og at Utenriksdepartementets beslutning om å avslutte salg av ammunisjon til De forente arabiske emirater (FAE) er et uttrykk for dette.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti mener en slik beslutning bør følges opp med en tilsvarende holdning overfor samtlige land som deltar i den saudi-arabiske-ledede koalisjonen som intervenserer i krigen i Jemen. Disse medlemmer vil derfor be regjeringen midlertidig avstå fra å innvilge lisens for salg av ammunisjon til disse landene – ikke bare De forente arabiske emirater.

Disse medlemmer ber videre regjeringen midlertidig anvende samme føre-var-holdning ved vurdering av søknader om eksportlisens for andre strategiske varer til disse landene. Disse medlemmer vil understreke betydningen av å unngå at strategiske varer eksportert fra Norge blir brukt til intern undertrykking, brudd på menneskerettighetene eller på en måte som bryter med krigens folkerett.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Fremskrittspartiet, viser til at det er knyttet utfordringer til at norsk forsvarsmateriell ender opp hos autoritære regimer. På sikt risikerer det å undergrave forsvarsindustriens legitimitet. Det er derfor viktig å merke seg at eksporten til autoritære regimer utgjør en liten andel av den samlede eksporten av forsvarsmateriell.

Flertallet viser til at den etablerte ordningen med sluttbrukererklæringer skal sikre at våpen, ammunisjon eller annet forsvarsmateriell som er eksportert fra Norge, ikke havner på avveie. Den viktigste sikring mot dette er å fastholde et strengt regel-

verk for eksport av forsvarsmateriell, med grundig forhåndsvurdering av risiko og sluttbruker.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti ber departementet utrede muligheten for å videreutvikle kontrollmekanismer for å sjekke at våpen, ammunisjon eller annet forsvarsmateriell ikke senere kommer på avveie, for eksempel ved at det etter en tid kan gjennomføres stikkprøver. Det vil være relevant å se på erfaringene med de ordninger som benyttes av større medlemsstater i NATO og mindre land som Finland, Sverige og Sveits.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede muligheten for å videreutvikle dagens ordning med sluttbrukerklæring ved eksport av strategiske varer, for eksempel ved at det i enkelte saker kan iverksettes stikkprøvekontroll på oppgitt sluttbrukerdokumentasjon etter en tid.»

Komiteen har merka seg at avtala om Iran sitt atomprogram, den såkalla «Joint Comprehensive Plan of Action» (JCPOA) frå juli 2015, medfører at ei rekkje sanksjonar mot Iran er oppheva mot at Iran har lagt avgrensingar på sitt atomkraftprogram og forplakta seg til aldri å utvikle atomvåpen. Komiteen viser til at sanksjonslettane vart sette i verk 16. januar 2016, og at Noreg har sett i verk lettari i tråd med vedtak fatta av FN's Sikkerheitsråd og EU. Komiteen merker seg at enkelte av restriksjonane mot Iran vert vidareført.

Komiteen har merka seg at forskrift om restriktive tiltak i samband med handlingar som undergrev eller truer Ukrainas territoriale integritet, suverenitet, sjølvstende og stabilitet vart sett i verk 15. august 2014, og vart endra 10. oktober 2014 og 14. april 2015, på linje med EU sine restriktive tiltak mot Russland.

Komiteen merker seg at Utanriksdepartementet i 2015 tok i bruk ei digitalisert teneste for effektivisering og modernisering av eksportkontrollen. Dette vert spådd å gje meir effektiv lisensieringsarbeid, auka sikkerheit knytt til bedriftene sine rapporter og kvalitetssikring av materialet som ligg til grunn for meldingane om norsk våpeneksport.

Komiteen merker seg at det første statspartsmøtet som resultat av ATT-avtalen fann stad i Mexico 24.–28. august 2015. Statspartsmøtet lukkast i å vedta naudsynte føresetnader for å setje i gang

våpenhandelsavtalen og for vidare gjennomføring. Prosedyrereglane inneheld også avgjersler som sikrar at sivilsamfunnet inkludert FN's organ, Røde Kors, NGOa og industrien etter oppmoding kan delta i komande møte.

Komiteen viser til at Noreg vil halde fram arbeidet for størst muleg tilslutning frå alle statar til ATT-avtala, og oppmode statar som har underteikna, om å ratifisere avtala så snart som muleg.

Komiteen merker seg at Utanriksdepartementet etter at traktaten var ratifisert, sette i verk ein gjennomgang av det samla regelverk på området og vurderte mogleg harmonisering mellom ulike delar av regelverket og avtala. Resultatet var at dei sentrale kriteria i ATT og dei åtte kriteria som følgjer av EUs adferdskodeks for våpeneksport, vart innarbeidde i Utanriksdepartementet sine retningslinjer.

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti merker seg at det har blitt eksportert strategiske varer til en rekke land som jevnlig og over tid har begått grove menneskerettighetsbrudd mot og systematisk undertrykking av egen befolkning i 2015. Disse medlemmer bemerker at dette har skjedd på tross av og etter at retningslinjene for behandling av søknader om eksport har blitt skjerpet. På denne bakgrunn mener disse medlemmer at det er nødvendig med en ytterlig innstramning av regelverkets tolkning, slik at søknader om kjøp av strategiske varer fra styresmakter som begår systematisk undertrykking av egen befolkning, eller alvorlige brudd på menneskerettighetene, avslås. Disse medlemmer viser til at flertallsmerknaden i Innst. 62 S (2011–2012) ikke har bidratt til å stoppe eksport til land hvor myndighetene begår alvorlige brudd på menneskerettighetene, og ber derfor regjeringen skjerpe regelverket slik at menneskerettighetssituasjonen i mottakerlandet blir tilstrekkelig avslagsgrunnlag. Disse medlemmer viser til at regjeringen skriver i meldingen at intensjonen bak regelverket er å unngå eksport der det er fare for at forsvarsmateriellet brukes til intern undertrykking.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen endre regelverket for eksport av forsvarsmateriell slik at det er i tråd med intensjonen om ikke å tillate salg av strategiske varer til land hvor myndighetene begår alvorlige menneskerettighetsbrudd mot og systematisk undertrykking av egen befolkning.»

Disse medlemmer understreker at regjeringen bør utforme regelverket slik at det inkluderer en unntaksregel som muliggjør salg av slikt materiell i

særskilte tilfeller gjennom enkeltvedtak med offentlig begrunnelse.

Disse medlemmer mener våpenkontroll er viktigere enn noensinne. Den internasjonale våpenhandelskonvensjonen Arms Trade Treaty (ATT) trådte i kraft 24. desember 2014. Formålet med den juridisk bindende FN-traktaten er å etablere høyest mulige standarder for eller forbedre regulering av den globale handelen med konvensjonelle våpen, forebygge og stanse «illicit» våpenhandel og hindre at våpen havner på avveie. Det er positivt at regjeringen i 2014 inkluderte forbud og føringer som følger av FN-traktatens artikkel 6 og 7 som del av vurderingskriterier i Utenriksdepartementets retningslinjer. Disse medlemmer mener dette imidlertid ikke er nok siden retningslinjene ikke er juridisk forpliktende. Gjennom å inkludere artikkel 6 og 7 i lov eller forskrift kan regjeringen sikre at Norge bedre ivaretar sine globale forpliktelser og gjøre det klart når eksport ikke skal tillates. Det vil også være et eksempel til etterfølgelse for andre land.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme til Stortinget med en sak som sikrer at ATT artikkel 6 og 7 inkluderes i lov/forskrift.»

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti, fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede hvorvidt innholdet i ATT-avtalens artikler 6 og 7 kan innpasses i norsk lov eller forskrift, slik at det får en sterkere juridisk forankring og ikke bare gjenspeiles i departementets egne retningslinjer»

Komiteens medlemmer fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti mener kontrollmekanismene for håndheving og etterlevelse av sluttbrukererklæring bør styrkes. Disse medlemmer viser til at LO i 2014 sendte brev til regjeringen hvor de påpekte behovet for å styrke regelverket knyttet til sluttbrukererklæring.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen om at reeksportklausuler blir praksis ved all eksport av militært materiell, også til NATO-land og nære allierte.»

Komiteen noterer at meldinga stadfester at aktivitetene i dei multilaterale eksportkontrollregima har vakse mykje dei seinare åra som følge av den

raske teknologiske utviklinga innanfor sivil sektor og urovekkande spreingstrendar. Fleire land prøver å skaffe masseødeleggingsvåpen og leveringsmiddel for slike våpen. Komiteen viser til at ein no står overfor aukande trugsmål ved at ikkje-statlege aktørar også prøver å skaffe seg masseødeleggingsvåpen og leveringskapasitet.

Komiteen merker seg at Noreg som ein del av deltakinga i Wassenaar-samarbeidet, leia det årlege ekspertmøtet om lisensiering- og handheving (LEOM) i 2015. Noreg vil også leie møtet i 2016.

Komiteen merker seg at 137 land hadde slutta seg til Haag-kodeksen mot spreing av ballistiske missilar (HCOC) ved utgangen av oktober 2015. Komiteen viser til at aktivitetane på Andøya rakettskytefelt medfører at Noreg er mellom dei landa som notifiserer flest utskytingar som eit tillitskapande tiltak.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet, viser til Innst. 185 S (2015–2016) Nasjonal forsvarsindustriell strategi, der flertallet oppfattet at eksport og internasjonalt samarbeid er en forutsetning for å videreføre en nasjonal forsvarsindustri som kan levere materiell og systemer til Forsvaret og understøtte Forsvarets virksomhet i fred, krise og krig. Videre merket flertallet seg også at det norske markedet alene er for lite til å opprettholde en nasjonal konkurransedyktig forsvarsindustri og at eksport av forsvarsmateriell derfor er avgjørende for vår industri og vår nasjonale forsvarsevne. På denne bakgrunn er flertallet svært tilfreds med at norsk forsvarsindustri har lyktes godt med å eksportere norsk forsvarsmateriell og teknologi.

Flertallet er enig i at et stabilt og forutsigbart regime for eksportkontroll er helt avgjørende for å sikre Forsvaret tilgang til teknologi, kompetanse og infrastruktur i fred, krise og krig. Flertallet støtter derfor at regjeringen viderefører dagens retningslinjer for behandling av søknader om eksport av forsvarsmateriell.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet har også merket seg at Utenriksdepartementet etter nøye vurdering har inkludert de forbud og føringer som følger av ATT-avtalens artikkel 6 og 7 som del av de konsoliderte vurderingskriteriene i Utenriksdepartementets retningslinjer for behandlingen av søknader om eksport av forsvarsmateriell. Disse medlemmer viser til at spørsmålet om norsk gjennomføring ble vurdert før norsk tilslutning til avtalen, og til at det i Prop. 186 S (2012–2013) om samtykke til ratifikasjon av ATT-avtalen heter at gjennomføring av avtalen ikke krever lov- eller forskriftsendringer. Disse medlemmer

er enig i at det ikke er formålstjenlig å innarbeide mellomstatlige regimer om handel med forsvarsmateriell i lov eller forskrift så lenge gjeldende retningslinjer og praktiseringen av disse sikrer at Norge etterlever sine internasjonale forpliktelser iht. inngåtte avtaler.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti forventer at den kommende stortingsmelding om eksport av forsvarsmateriell i 2016 vil bekrefte at eksport som er i strid med Norges strenge regelverk, ikke forekom i 2016.

Disse medlemmer vil understreke betydningen av å unngå at strategiske varer eksportert fra Norge blir brukt til intern undertrykking, brudd på menneskerettighetene eller på en måte som bryter med krigens folkerett.

Forslag fra mindretall

Forslag fra Kristelig Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen utrede muligheten for å videreutvikle dagens ordning med sluttbrukerklæring ved eksport av strategiske varer, for eksempel ved at det i enkelte saker kan iverksettes stikkprøvekontroll på oppgitt sluttbrukerdokumentasjon etter en tid.

Forslag fra Venstre og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen offentliggjøre begrunnelser for avslag på og innvilgelser av lisenssøknader til land utenfor NATO.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen endre regelverket for eksport av forsvarsmateriell slik at det er i tråd med intensjonen om ikke å tillate salg av strategiske varer til land hvor myndighetene begår alvorlige mennes-

kerettighetsbrudd mot og systematisk undertrykking av egen befolkning.

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen komme til Stortinget med en sak som sikrer at ATT artikkel 6 og 7 inkluderes i lov/forskrift.

Forslag 5

Stortinget ber regjeringen om at reeksportklausuler blir praksis ved all eksport av militært materiell, også til NATO-land og nære allierte.

Komiteens tilråding

Tilråding frå komiteen I og II vert fremja av medlemene i komiteen frå Arbeidarpartiet, Kristeleg Folkeparti, Senterpartiet, Venstre og Sosialistisk Venstreparti.

Komiteen har elles ingen merknader, viser til melding og rår Stortinget til å gjere slike

vedtak:

I

Stortinget ber regjeringen vurdere å legge frem eksportkontrollmeldingen senest i løpet av andre kvartal etter at eksportåret er gjennomført, hvis dette er praktisk gjennomførbart.

II

Stortinget ber regjeringen utrede hvorvidt innholdet i ATT-avtalens artikler 6 og 7 kan innpasses i norsk lov eller forskrift, slik at det får en sterkere juridisk forankring og ikke bare gjenspeiles i departementets egne retningslinjer.

III

Meld. St. 36 (2015–2016) – om Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2015, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid – vedlegges protokollen.

Oslo, i utenriks- og forsvarskomiteen, den 9. november 2016

Anniken Huitfeldt

leder

Liv Signe Navarsete

ordfører